УДК 930.2:94(477.43)"195"
DOI https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.2.14

Комарніцький Олександр Борисович,
доктор історичних наук, професор кафедри історії України
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
orcid.org/0000-0003-3021-6550
ResearcherID: ABC-6699-2020
Scopus Author ID: 58682442100
kob-1974@ukr.net

Я – БОРЕЦЬ ЗА УКРАЇНСЬКУ НЕЗАЛЕЖНУ ДЕРЖАВУ, ЗА УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД. ЙОСИП ДЕМЧУК (ЛУГОВИЙ) У НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОМУ РУСІ

У статті на основі комплексу архівних документів і матеріалів простежено бойовий шлях Йосипа Демчука (Лугового) – керівника, Дунаєвецького, Кам'янець-Подільського, Вінницького надрайонних проводів у період від 1945 до 1951 р. Автор указує патріотичні умови, у яких зростав та формувався Йосип, зокрема участь у Просвіті, націоналістична атмосфера виховання в сім'ї, що спонукало хлопця до вступу в ряди ОУН уже у 18 років. Водночас важливу роль у формуванні руху опору відіграла й радянська окупація Галичини 1939–1941 рр. У горнилі боротьби спочатку проти німецьким окупаційних військ, а опісля проти радянських Демчук пройшов стрімкий шлях від референта молодіжного осередку ОУН у рідному с. Петриків, Микулинецького повіту, Тернопільської обл., до керівника Гримайлівського відділення служби безпеки ОУН у 1944 р. На думку автора, такий злет пов'язаний із талантом підпільника, набутим досвідом та долею везіння, яка давала йому змогу залишатися живим під час облав Гестапо та НКВД. Закономірно, що зі створенням у 1944–1945 рр. Подільського крайового проводу, Й. Демчука, який послуговується псевдонімом «Луговий», відряджають із місією розбудови підпільної мережі. Обіймаючи посади керівника Кам'янець-Подільського, Дунаєвецького та Вінницького надрайонних проводів, Луговий вибудував вертикаль підпільної структури, створив мережу конспіративних квартир, збільшив особовий склад підпілля шляхом вербування місцевого населення, керував заснуванням молодіжних організацій, долучався до диверсій проти радянської влади та ліквідації партійного активу. Більшість дослідників відзначає масштабну роль Й. Демчука в розвитку національно-визвольного руху в Подільському краї. Луговий успішно вів свою боротьбу проти радянської окупаційної влади до 8 лютого 1951 р., коли внаслідок спецоперації МДБ він потрапив у полон. Перебуваючи під тортурами та катуваннями, які виявилися несумісними із життям, він не зрадив своїх ідей та повторював, що є борцем за українську незалежну державу та український народ.

Ключові слова: Луговий, молодіжні організації ОУН, УПА, Дунаєвецький надрайонний провід, Вінницький надрайонний провід, ГДА СБУ.

Komarnitsky Oleksandr,
Doctor of Historical Sciences,
Professor at the Department of History of Ukraine
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University
orcid.org/0000-0003-3021-6550
ResearcherID: ABC-6699-2020
Scopus Author ID: 58682442100
kob-1974@ukr.net

"I AM A FIGHTER FOR AN INDEPENDENT UKRAINIAN STATE, FOR THE UKRAINIAN PEOPLE". YOSYP DEMCHUK (LUGOVOI) IN THE NATIONAL LIBERATION MOVEMENT

Based on a comprehensive set of archival documents and materials, this article traces the military and organizational path of Yosyp Demchuk, known by the pseudonym "Lugovyi", who led the Dunayevets, Kamianets-Podilskyi,

and Vinnytsia supra-district leaderships of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) from 1945 to 1951. The author highlights the patriotic environment in which Demchuk was raised and formed, including his involvement with *Prosvita* and the nationalist upbringing within his family, which led him to join the OUN at the age of 18. The Soviet occupation of Galicia (1939–1941) also played a key role in shaping the resistance movement.

Forged in the struggle–first against German occupation forces and later against the Soviets – Demchuk rapidly advanced from assistant at the OUN youth center in his native village of Petrykiv, Mykulynets District, Ternopil Region, to head of the Hrymailiv branch of the OUN Security Service in 1944. This rise is attributed to his underground talents, accumulated experience, and a degree of fortune that helped him survive Gestapo and NKVD operations.

Following the establishment of the Podillia Regional Leadership in 1944–1945, Demchuk, under the alias Lugovyi, was tasked with developing the underground network. As head of the Kamianets-Podilskyi, Dunayevets, and Vinnytsia supra-district leaderships, he established a vertical structure of resistance, created a system of safe houses, expanded personnel by recruiting local residents, supported the formation of youth organizations, and oversaw sabotage operations and the liquidation of Soviet party activists. Numerous scholars have noted Demchuk's significant role in advancing the national liberation movement in the Podillia region.

Lugovyi continued his resistance against the Soviet occupation authorities until February 8, 1951, when he was captured during a special operation by the Ministry of State Security (MGB). Despite severe torture that ultimately led to his death, he remained steadfast in his convictions, repeatedly affirming that he was a fighter for an independent Ukrainian state and the Ukrainian people.

Key words: Lugovyi, OUN youth organizations, UPA, Dunayevets supra-district leadership, Vinnytsia supra-district leadership, Security Service of Ukraine.

Постановка проблеми. Роман Ратушний (Сенека), Дмитро Коцюбайло (Да Вінчі), Олексій Чубашев (Рекрут), Назар Гринкевич (Грінка), Ірина Цибух (Чека) та тисячі інших воїнів поклали своє життя в боротьбі проти московських загарбників у сучасній російсько-українській війні, чим формують нині національний пантеон українських героїв. Російсько-українська війна є екзистенційною за своїм характером, яка перманентно триває століттями. Саме тому число учасників боротьби проти московитів є набагато масштабнішим та заслуговує на окреме дослідження своєї боротьби за державність і незалежність України.

23 травня 2024 р. до Дня українського героя в приміщенні музею національно-визвольної боротьби в Тернополі Володимир Павловський, житель с. Петриків Великоберезовицької ОТГ, Тернопільського району, отримав бронзового хреста УПА за свого дядька – Йосипа Демчука (Лугового). Й. Демчук – керівник Дунаєвецького (1945–1946 рр.), Кам'янець-Подільського (1946–1949 рр.) і Вінницького (1949–1951 рр.) надрайонних проводів, присвятив третину свого життя боротьбі в лавах ОУН та УПА. Він пройшов шлях службовою драбиною національно-визвольної боротьби від керівника молодіжного осередку с. Петриків до заступника керівника Подільського окружного проводу. За звитяжну працю в підпіллі його відзначено Бронзовим Хрестом Заслуги (02.09.1947 р.) та медаллю «За боротьбу в особливо важких умовах» (30.06.1948 р.). Здобуті нагороди та звитяжна боротьба й жертовність спонукали до нагородження Й. Демчука посмертно й нас до ґрунтовнішого дослідження та осмислення боротьби незламного українця. **Мета статті** – проаналізувати діяльність Й. Демчука, його здобутки та місце в українській новітній історії, ввести в науковий обіг нові джерела та напрацювання вітчизняної історіографії.

Значення та сучасний стан вивчення. Простежити бойовий шлях Йосипа Демчука (Лугового) вдалося головно завдяки вивченню документальних джерел з його 8-томної архівно-кримінальної справи, що зберігається в Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ, ф. 5, оп. 31, спр. 67825, т. 1, 310 арк.). Дані протоколів допитів відтворюють час перебування Й. Демчука з 1940–1951 рр. у підпіллі. Важливі деталі знаходимо в архівно-кримінальній справі Михайла Криси «Кобзаря», який з 1945 до 1949 р. перебував у боївці Лугового (ГДА СБУ, ф. 5, оп. 1, спр. 44374 т. 1, 269 арк.).

У державному архіві Тернопільської обл. є документи, які стосуються суспільно-політичного огляду Кам'янець-Подільської області 1946 р. та є важливим свідченням важкого становища населення внаслідок сталінських репресій, голоду та тяглості радянської системи. Ці дані, зокрема, вказують на причини прихильності місцевого населення до руху ОУН та УПА. Істотним джерельним блоком

є документи в опублікованих книгах Літопису УПА та працях відомого сучасного українського історика В. Сергійчука.

На основі згаданих джерел в історіографічному просторі з'явилася низка ґрунтовних досліджень як з проблематики національно-визвольного руху в Україні, так і публікацій, присвячених окремим діячам українського руху опору. Важливою як для нашого дослідження, так і для української історіографії є праця С. Волянюка (Волянюк, 2018), у якій автор простежив передумови створення, та перебіг боротьби ВО «Лисоня». Книга багата на фактологічний матеріал та дала нам змогу відтворити умови діяльності Й. Демчука у період 1940–1945 рр. І. Марчук схарактеризував особливості боротьби підпільників Подільського краю ОУН проти силових органів радянської влади (Марчук, 2011, с. 191–214). П. Гай-Нижник схарактеризував постійні реорганізації ОУН та УПА й довів, що така необхідність давала змогу підпіллю продовжувати боротьбу (Гай-Нижник, 2019, с. 372–390). І. Коломієць висвітлив боротьбу УПА на території Вінничини та вказав на місце Й. Демчука в цьому процесі (Коломієць, 2011). В. Ярич, досліджуючи молодіжний рух у структурі ОУН та УПА, вказує на те, що першочергову роль у створенні та розвитку молодіжних організацій відігравали якраз надрайонні провідники.(Ярич, 2016, с. 209–234. 2020, с. 275–279, 2022, с. 41–63). Варто зазначити, що зацікавленість до теми національно-визвольного руху в Подільському крайовому проводі постійно зростає, і як наслідок збільшується число актуальних розвідок.

Основний виклад матеріалу. З історичної літератури неважко дізнатися, що другим за значенням керівником Подільського окружного проводу після Василя Бея (Улас) був Йосип Демчук (Стріла), Луговий (Ярич, 2020, с. 57). Його роль у розбудові національно-визвольного руху на території Галичини та Поділля справді велика. Вступив в ОУН він у віці 18 років, у 20 – очолив осередок СБ Тернопільського повітового проводу, а із серпня 1946 до червня 1949 р. був очільником Кам'янець-Подільського надрайонного проводу ОУН, якому підпорядковувалися Миньковецький, Новоушицький, Дунаєвецький райони Кам'янець-Подільської і частина Вінницької областей. Упродовж 1949–1951 рр. був керівником Вінницького надрайонного проводу. Такий насичений бойовий шлях спонукає до детальнішого дослідження місця й ролі постаті Й. Демчука на псевдо «Луговий» у національно-визвольному русі.

З постанови про арешт від 18 липня 1951 р. дізнаємося і про саму біографію Йосипа Демчука. Уродженець с. Петриків тодішнього Микулинецького району Тернопільської області, українець із селян-бідняків Й. Демчук, 1923 р. н., вступив в ОУН у 1941 р. в с. Петриків і перебував у військовому формуванні «Січ» з травня 1941 р. Тоді ж отримав перше псевдо «Стріла» (ГДА СБУ, ф. 5, оп. 31, спр. 67825, т. 1, арк. 2, 26).

Тернопільську область ОУН у складі ЗУЗ сформували в 1940 р. в результаті перебудови мережі підпілля відповідно до адміністративно-територіального поділу УРСР. До області належали округи, які ОУН почала створювати в 1930-х рр. під час існування другої Речі Посполитої (Волянюк, 2018, с. 14). Згодом, уже в 1942 р. на базі Тернопільської області буде розгорнуто ВО «Лисоня».

На нашу думку, на вибір Йосипа Демчука долучитися у свої 18 років у лави ОУН вплинула низка чинників. По-перше, участь і навчання в Просвіті, яка діяла в селі з 1888 р. і вирізнялася особливою патріотичною атмосферою. По-друге, панування в сім'ї Демчуків любові до України націоналістичних настроїв, у яких виховувались діти. Про любов до батьківщини й родини, які глибоко культивувалися в родині, підкреслював під час свого виступу В. Павловський (23 травня в адміністративній будівлі, 2024). По-третє, вважаємо, що важливу роль у цьому відіграла й радянська окупація Тернопільщини 1939–1941 рр. та терор проти місцевого населення, яке, своєю чергою, штовхнуло останніх до руху опору.

У липні 1941 р. «Стріла» закінчив підстаршинські курси ОУН у с. Поморянах Львівської області. Проте вже наприкінці 1941 р. був заарештований гестапо та впродовж місяця перебував під арештом, після чого в 1942 р. перейшов у підпілля. З липня 1942 р. Й. Демчук – провідник молодіжної мережі ОУН «Юнак» Микуленецького району, вірогідно, у рідному с. Петриків. У тому ж таки липні 1942 р. його призначили заступником керівника Микулинецького молодіжного проводу. У 20-річному

віці з 1943 р. юнак очолив референтуру «СБ» Тернопільського повітового проводу та виконував свої обов'язки до 1944 р., паралельно був заступником Скалатського повітового проводу ОУН під псевдо «Яструб» (ГДА СБУ, ф. 5, оп. 31, спр. 67825, т. 1, арк 27). У 1943–1944 р. референт СБ Грималівського районного проводу ОУН і Тернопільського повітового проводу. (Йосип Демчук «Луговий», 2022) (ГДА СБУ, ф. 5, оп. 31, спр. 67825, т. 1, арк. 2). А з кінця 1943 р. ще й паралельно очолював референтуру «СБ» Тернопільського повітового проводу, після чого став заступником окружного референта СБ Кам'янець-Подільського окружного проводу.

Свої перші кроки в підпіллі Й. Демчук робив, імовірно, у сотні «Сірі Вовки». Виконуючи секретні завдання Служби Безпеки ОУН, «Стріла» підпорядковувався Тернопільському обласному референтові СБ «Максиму». Навесні 1943 р. підпільник вийшов на контакт із Тернопільським резидентом гестапо «Чорномазом», який походив із с. Стегниківці та був відомий під псевдонімом «Валентин». За посередництвом обласної СБ останній постачав гестапівцям дезінформаційні дані про діяльність ОУН і виявляв агентуру гестапо. За наказом «Максима» Йосип із групою підпільників вирушив у Гримайлівський район для налагодження зв'язку з організаційним референтом Скалатського проводу «Орлом». Операція провалилася через перестрілку з групою НКВД, під час якої двоє повстанців загинули, кілька дістали поранення, серед них і «Стріла». Поранений Демчук дістався Сажевецького лісу, де влився в загін під командуванням «Бистрого» – Петро Хамчук. Об'єднаний загін, що налічував близько півтори тисячі повстанців, узяв напрям на Волинь, проте потрапив в оточення вже в Збаразькому районі й був розбитий підрозділами ЧА. У серпні 1944 р. Йосип знов налагодив зв'язок із «Максимом» і близько місяця перебував у його групі, у якій продовжував вести боротьбу з агентами більшовицької НКВС (Йосип Демчук (Луговий), 2022). З вищезазначеного можна зрозуміти, що з переходом німецько-радянського фронту у квітні 1944 р. у Західній Україні, умови ведення боротьби проти старого / нового окупанта у вигляді радянської влади для УПА стали вкрай важкими. Яскравий показник цьому бій підрозділів УПА із загонами НКВС під Гурбами 21–25 квітня 1944 р. Історик І. Бігун на основі нових даних описав перебіг битви та її результати. Незважаючи на те що НКВС не вдалося розбити підрозділи УПА в цій битві, стало очевидно, що повстанська армія не може воювати проти радянських підрозділів у відкритому бою (Велика Кременецька акція).

Приблизно наприкінці 1944 – на початку 1945 р. на базі Тернопільської та Кам'янець-Подільської обласних проводів ОУН створено Подільський крайовий (далі – ПК) провід ОУН у складі трьох окружних проводів – Тернопільського, Чортківського та Кам'янець-Подільського (Марчук, 2011, с. 192). Через значні кадрові втрати й надмірну кількість керівних ланок ОУН виникла потреба змінити організаційний устрій територій та структуру керівництва. До Подільського краю приєднано території колишнього краю ОіСУЗ: Вінницьку і більшу частину Кам'янець-Подільської області ОУН, які сформували Кам'янець-Подільську округу. Варто зазначити, що процес реорганізацій адміністративних одиниць ОУН, як і керівних, був частим явищем у підпіллі, оскільки відповідав на виклики боротьби проти радянської влади, ліквідації останніми організаційних ланок національно-визвольного руху. На початку 1945 р. у с. Настасів Тернопільського району Подільський крайовий провідник ОУН Іван Шанайда (Данило) провів нараду з окружними провідниками новосформованого краю. Імовірно, на цій нараді окружним провідником ПК призначили Зенона Голуб'яка (Борис). Проте через значні кадрові втрати (зокрема, загинув і сам З. Голуб'як 27 березня 1945 р.) провід ПК реорганізував Кам'янець-Подільську округу, вочевидь, створивши чотири надрайони: Дунаївецький, Кам'янець-Подільський, Проскурівський і Вінницький (Волянюк, 2018, с. 17–18). Ці події показують, що розвиток національно-визвольного руху в Подільському краї відбувався вкрай складно та з дедалі більш відчутними втратами для підпілля.

Подальший бойовий шлях Й. Демчука, який послуговується новим псевдо «Луговий», пов'язаний власне з Подільським окружним проводом. Із червня 1944 р. Йосип перебував в охоронній боївці керівника Кам'янець-Подільського окружного проводу Бориса, пізніше заступником керівника СБ цього проводу.

Приблизно в цей час радянська влада вивезла до Сибіру рідних Демчука: батька Василя, матів Марію, сестру Ольгу, що справило значний вплив на Йосипа.

Ще до своєї загибелі в березні 1945 р. Кам'янець-Подільський провідник ОУН Борис призначив Й. Демчука заступником референта Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН Олексія. Під час реорганізації Подільського окружного проводу місце керівника зайняв Григорій Левчук – Гомін. Перед проводом стояли важливі завдання щодо розбудови організаційної мережі ОУН у краї, що вимагало значних людських ресурсів, а насамперед проведення детальної розвідки.

Це збіглося з тим, що «повоєнне життя змушувало вносити певні корективи як щодо діяльності революційно-визвольного підпілля в Україні, так і щодо окремих ідеологічних засад діяльності ОУН». Саме тому С. Бандера в листі до друга Шухевича (Туру) і друзів у листопаді 1945 р. на основі «ґрунтовного аналізу міжнародної ситуації та становища Організації й загального антибільшовицького фронту закликав побратимів у Краї боротися насамперед за душу людини, за маси, за доступ і вплив на них, не дати себе вирвати із життя мас, не вийти з життя в «безпечний ліс», позаяк там політична, а далі остаточна смерть» (Гай-Нижник, 2019, с. 380).

Особлива роль у виконанні розвідки покладалася на Й. Демчука. Повернувшись невдовзі через р. Збруч до Іванківського лісу, він доповів Гоміну про умови боротьби проти радянської окупаційної влади в Кам'янець-Подільській області. Про деталі доповіді можемо дізнатися із суспільно-політичних оглядів Кам'янець-Подільської округи ОУН. В одному з таких описів за квітень-липень 1946 р., характеризуючи населення, повстанці відзначали жахливі умови, які найкраще підтверджують цитата з документа – «життя населення Кам'янець-Подільщини – це нескінченна гонитва за хлібом, великі норми праці, постійні й високі податки, страх перед МВД. Поганий зовнішній вигляд населення… Про нас, як «бандерівців» населення знає, не всі правда поінформовані, проте ті, що знають, прихильно ставляться до нашого руху» (Держархів Тернопільської області, ф. Р-3567, оп. 1, спр. 266, арк. 1).

З іншого боку, суспільно-політичний звіт по Кам'янець-Подільській окрузі ОУН без дати створення вказується, що «населення вкрай негативно налаштоване до сталінського режиму» (Держархів Тернопільської області, ф. Р-3567, оп. 1, спр. 267, арк. 1). Згадані тези підтверджуються й іншими суспільно-політичними оглядами УПА з території Кам'янець-Подільської обл. з вересня 1944 до серпня 1947 року. Зокрема, в оглядах акцентовано увагу на терорі НКВД, червоних партизан та стрибків, дезертирів з фронту в 1944–1945 рр., важкість післявоєнної відбудови та сумний моральний стан населення, примусові позики та поїздки на Донбас для відновлювальної роботи важкої промисловості (Літопис УПА, 2011, с. 473, 479, 501, 502, 515, 530)

Й. Демчук водночас зауважив, що поряд з підтримкою населенням підпільників ОУН трапляються випадки ворожого ставлення до них – даються взнаки стереотипи більшовицького «перевиховання». Органи НКВД на цій території, повідомляв Луговий, не такі активні в каральних операціях, тому працювати тут буде набагато легше, ніж на галицьких теренах. Повернувшись на Дунаєвеччину, Демчук поринув у роботу підпілля, а в серпні 1945 р. очолив Дунаєвецький надрайонний провід ОУН. Зазначимо, що до Дунаєвецького надрайону входили Солобковецький, Віньковецький, Миньковецький, Новоушицький і Дунаєвецький райони Кам'янець-Подільської обл., а також села Муровано-Куриловецького та Барського районів Вінницької обл. До типових завдань підпільників належали створення конспіративних квартир, добір кадрів для вступу в ОУН із числа молодих місцевих мешканців. Серед населення краю розповсюджувалися листівки, література, збиралась інформація про різні сфери життя і діяльності районних та сільських органів більшовицької влади (Йосип Демчук (Луговий), 2022).

Із серпня 1946 до 1949 р. Луговий керував Дунаєвецьким надрайонним проводом. Водночас національно-визвольний рух у Подільській окрузі поповнювався новими й водночас професійними підпільниками. У 1946 р. за вказівкою окружного провідника Подільського краю Гомону до боївки Лугового були включені М. Криса (Кобзар), підпільники Любченко, Сергієм і Дем'ян (ГДА СБУ, ф. 5, оп. 1, спр. 44374 т. 1, арк. 88).

Хоча Й. Демчук обіймав посаду керівника Дунаєвецького надрайонного проводу, його роль у структурі була набагато більша. Луговий завдяки своїй невтомній праці й хисту вибудував дієву вертикаль управління, розбудував мережу, поповнив склад підпілля.

Починаючи з 1946 р. спостерігалися помітні кроки в розбудові мережі Кам'янець-Подільського окружного проводу. Зокрема, вдалося створити підпільну друкарню ім. Ярослава Старуха в с. П'ятничани Оринінського району, розтиражована продукція якої поширювалася по всьому Подільському краї і навіть на території Київської та Черкаську області. Після ліквідації радянським МҐБ друкарні в с. П'ятничани в 1949 р. нова друкарня стала функціонувати з 1950 р. на хуторі Козак Довжоцького району Кам'янець-Подільської області (Соловей, 2017, с. 61).

Нагадаємо, що Й. Демчук розпочинав свою підпільну кар'єру з посади референта молодіжних структур на Тернопільщині, та мав значний успіх у розвитку такої сфери діяльності. Набутий досвід пригодився під час розбудови молодіжних організацій уже в Кам'янець-Подільській окрузі. Про результати цієї роботи дізнаємося з доповідної записки начальника управління МДБ по Кам'янець-Подільській обл. полк. Руденка міністру держбезпеки УРСР генерал-лейтенанту Ковальчуку. У документі описується створення, діяльність та ліквідація молодіжних організацій «Молоді друзі» в с. Женишківці та с. Покутинці Віньковецького району. У доповідній зазначається, що процесом створення керували безпосередньо підпільники на рівні надрайонних провідників. Група «Молоді друзі» створена в 1948 р. в складі 8 учнів старшої школи та існувала до 1951 р. (Сергійчук, 2005, с. 658–659). Дослідник молодіжного руху на поділлі В. Ярич так характеризує діяльність цієї групи. Організація проводила активну пропагандистську діяльність, поширюючи листівку та літературу в школі та на території с. Женишківці. Небезпечнішу діяльність група розгорнула під час навчання у вищих закладах. А. Сосна, навчаючись у Київському лісогосподарському інституті, збирала розвіддані про студентів та партійний актив. А. Качуринець, проводячи службу на тихоокенському флоті, вивчав настрої військових-моряків, В. Мельник та В. Паюк врешті перейшли в підпілля (Ярич, молоді, с. 229).

Молодіжна група із с. Покутинці Віньковецького р-ну складалася із 5 осіб та створена у 1948 р. на чолі з М. Герасеменюком (Степан). Група займалась пропагандистською діяльністю, збором розвідданих та диверсійною роботою. Зокрема, 1 травня 1949 р. з метою підриву радянських ювілейних дат учасниками групи здійснено підпал дому секретаря партійної організації с. Покутинці (Ярич, 2020, с. 277; Сергійчук, 2011, с. 670).

Обидві групи існували до 1951 р. та були важливим та повноцінним елементом боротьби українського-національно визвольного руху проти радянської влади зі своєю специфікою завдань. За рахунок юнацтва здійснювалося поповнення членів організації, велася розвідувальна діяльність у навчальних закладах, культосвітніх зібраннях та навіть у родинах учасників. Беручи до уваги те, що молодь у статусі студентів буде навчатися в різних містах України та у лавах червоної армії (Ярич. 2022, с. 51)

Зазначені вище результати роботи підпілля в Кам'янець-Подільській окрузі давали змогу масштабувати національно-визвольний рух, зокрема, на територію Вінницької обл. Там оунівське підпілля було скромніше, зокрема через тиск радянської партійної системи та силових органів. У результаті в другій половині 1949 р. дій УПА на цій території майже не простежувалося (Коломієць, 2010, с. 183). З огляду на це, у червні 1949 р. за розпорядженням керівника Кам'янець-Подільського окружного проводу ОУН(б) Гомону Вінницький надрайонний провід очолив Луговий. Йому поставлено завдання налагодити підпільну мережу та зробити Вінницький окружний провід важливою ланкою поширення підпільного руху на територію Київської області. Пліч-о-пліч із Демчуком на території області діяли молоді члени ОУН (б): Петро Колісник (Черник), Григорій Трендяк (Мирон), Володимир Юркевич (Змагун), Левко Григорій (Шепель), Михайло Гупало (Степан), Володимир Паюк (Нечай, Сурмач). (Коломієць, 2010, с. 202–203; ГДА СБУ, ф. 5, оп. 31, спр. 67825, т. 1, арк. 39).

Вербуючи людей в організацію і закладаючи конспіративні квартири, вони розповсюджували літературу серед населення та займалися збройними пограбуваннями установ і колгоспів. Ю. Польова вказує, що до складу проводу,

окрім згаданих підпільників, входили Улас і Алкід. З ним також тісно співпрацювали: Діброва, Дем'ян, Аркадій, Арсен (Польова, 2011, с. 57).

Особливо цінною є інформація про склад молодіжних груп повстанського руху в краї. Згадувана нами дослідниця Ю. Польова на основі матеріалів архівної справи Лугового встановила 46 осіб з Кам'янець-Подільської та Вінницької області віком від восьмикласника і двох дев'ятикласників із с. Лаврівка Вінницького району до 28 років та одну вчительку (Польова, 2011, с. 58).

На основі інформації з кримінальної справи Й. Демчука випливає, що його та керівника ВО «Лисоня В. Бея (Уласа) внаслідок вдалої спецоперації 8 лютого 1951 р. схопили співробітники МГБ. Для підпілля це був важкий удар, адже Луговий знав усю вертикаль подільського краю, конспіративні квартири, лінії зв'язку, локації перебування підпільників. За неписаними правилами УПА, воїну, який потрапив у полон до радянських силових органів, потрібно було протриматися 10 днів, не видаючи побратимів, щоб у решти проводу був час на реорганізацію.

Висновки. Проаналізувавши історію боротьби Й. Демчука (Лугового), можна сміливо зробити висновок, що це взірець українського воїна, який заслуговує на високе місце в пантеоні українських героїв. Йосип розпочав свою кар'єру в ОУН у віці 18 років, з переконанням долучитися до українського національно-визвольного руху, та з гідністю пройшов шлях від референта молодіжного осередку рідного села до керівника Дунаєвецького та Вінницького надрайонних проводів.

Список використаних джерел:

Велика Кременецька акція. Як війська НКВС не змогли знищити УПА під Гурбами. URL: https://localhistory.org.ua/texts/statti/velika-kremenetska-aktsiia-iak-viiska-nkvs-ne-zmogli-znishchiti-upa-pid-gurbami/?fbclid=IwY2xjawKDSsxleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFCNnlHNmc2TlUwdWJPUUtLAR4ytvf4PaRKWm_PhkutNDTKV6LHxFRDmHmnwlCNa-s_7YMPmC3LKXoAyi7_zA_aem_cfZNIdWb8iELe_I4kWwYGA (дата звернення 28.04.2025)

Волянюк, С. (2018). Історія воєнної округи УПА «Лисоня». Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 328 с.

Гай-Нижник, П. (2019). ОУН-Б за умов нової військово-політичної дійсності на теренах України (кінець 1943 р. – початок 1950-х років). *Вісник Львівського університету. Серія історична. Спецвипуск.* С. 372–390.

Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі: ГДА СБУ), ф. 5, оп. 1, спр. 44374, т. 1, 269 арк. По звинуваченню Криси Михайла Петровича та Оліярника Михайла Саввича.

ГДА СБУ, ф. 5, оп. 31, спр. 67825, т. 1: Особова справа Демчука Йосипа Васильовича, 310 арк.

23 травня в адміністративній будівлі Музей національно-визвольної боротьби Тернопільщини до відзначення національного Дня Героїв України відбулось чергове вручення нагород нащадкам Лицарів ОУН та УПА. URL: https://www.facebook.com/share/p/165FXBLMAM/ (дата звернення 22.04.2025)

Державний архів Тернопільської області (далі: Держархів Тернопільської області), ф. Р-3567, оп. 1, спр. 266, Суспільно-політичний огляд [Кам'янець-Подільської округи ОУН] за квітень – липень 1946 р. 10 арк.

Держархів Тернопільської області, ф. Р-3567, оп. 1, спр. 267 Суспільно-політичний звіт по Кам'янець-Подільській окрузі ОУН. 6 арк.

Йосип Демчук «Луговий» – надрайонний провідник Вінницької округи ОУН в 1949–1951 роках. URL: https://mimh.org.ua/news/josip_demchuk_lugovij_nadrajonovij_providnik_vinnickoji_okrugi_oun_v_1949_1951_rokakh/2022-10-14-648. (дата звернення 20.04.2025)

Коломієць, І. (2010). ОУН–УПА на Вінниччині в роки боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу. Літин : Літинська районна друкарня, 247 с.

Літопис УПА. Нова серія. Т. 18: Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України /[ред. рада: П. Сохань (співголова), П. Й. Потічний (співголова), Г. Боряк, В. Лозицький, Р. Пиріг, Ю. Шаповал, О. Удод, С. Кокін, М. Посівнич; упоряд.: О. Пагіря, В. Іванченко. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Видавництво «Літопис УПА»; Галузевий державний архів СБУ]. Київ; Торонто, 2011. 1160 с.

Марчук, І. (2011). Ліквідація радянськими карально-репресивними органами Подільського крайового проводу ОУН (1945–1952). *Український визвольний рух: наук. зб. Збірник 15.* С. 191–214.

Польова, Ю. (2011). Ліквідація Дунаєвецького надрайонного проводу ОУН (б) (1951 р.). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Історія. Київ,* Вип. 104. С. 55–59.

Сергійчук, В. (2005). Український здвиг: Поділля. 1939–1955. Київ : Українська Видавнича Спілка, 840 с.

Соловей, В. (2017). Підпільні друкарні та схрони ОУН (б) на території Кам'янець-Подільської області (1948–1951). *Емінак: науковий щоквартальник.* Київ – Миколаїв. № 1 (17) (січень – березень). *Т. 4.* С. 59–64.

Ярич, В. (2020). Історична пам'ять про молодіжне націоналістичне підпілля на Поділлі в повоєнне десятиріччя через призму документів ГДА СБУ. *Пам'яткознавство: сучасні аспекти: матеріали всеукр. наук.-практ. онлайн-конференції з міжнародною участю, м. Кам'янець-Подільський, 15–16 травня 2020 р. /[редкол.: В. В. Фенцур (гол. ред.), Л. В. Баженов, А. Л. Глушковецький та ін.]*. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», С. 56–59.

Ярич, В. (2016). Молоді борці Поділля за українську національну ідею у повоєнні роки. *Український визвольний рух /[Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху]*. Львів, Збірник 21. С. 209–234.

Ярич, В. (2022). Молодіжні організації ОУН Кам'янець-Подільської області у стратегії Українського руху опору радянському режиму. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка. Тернопіль, ЗУНУ.* № 1 (03). С. 41–63.

Ярич, В. (2020). Покутинецька молодіжна група українських націоналістів та її діяльність на Поділлі у післявоєнний час. *Матеріали XVI Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції. [Присвячений 55-річчю проведення першої Подільської історико-краєзнавчої конференції, 25-річчю діяльності Центру дослідження історії Поділля інституту Історії України НАН України при К-ПНУ імені Івана Огієнка]*. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута»», С. 275–279.

References:

Velyka Kremenetska aktsiia. Yak viiska NKVS ne zmohly znyshchyty UPA pid Hurbamy. [How the NKVD troops failed to destroy the UPA near Gurba] Retrieved from: https://localhistory.org.ua/texts/statti/velika-kremenetska-aktsiia-iak-viiska-nkvs-ne-zmogli-znishchiti-upa-pid-gurbami/?fbclid=IwY2xjawKDSsxleHRuA2FlbQIxMABicmlkETFCNnlHNmc2TlUwdWJPUUtLAR4ytvf4PaRKWm_PhkutNDTKV6LHxFRDmHmnwlCNa-s_7YMPmC3LKXoAyi7_zA_aem_cfZNIdWb8iELe_I4kWwYGA (data zvernennia 28.04.2025) [in Ukrainian].

Volianiuk, S. (2018). Istoriia voiennoi okruhy UPA «Lysonia» [History of the UPA Military District "Lysonya"]. Ternopil : Navchalna knyha – Bohdan, 328 s. [in Ukrainian].

Hai-Nyzhnyk, P. (2019). OUN-B za umov novoi viiskovo-politychnoi diisnosti na terenakh Ukrainy (kinets 1943 r. – pochatok 1950-kh rokiv) [OUN-B under the conditions of the new military-political reality in Ukraine (late 1943 – early 1950s)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia istorychna*. Spetsvypusk. S. 372–390. [in Ukrainian].

Haluzevyi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (dali: HDA SBU) [Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine], f. 5, op. 1, spr. 44374, t. 1, 269 ark. Po zvynuvachenniu Krysy Mykhaila Petrovycha ta Oliiarnyka Mykhaila Savvycha. [in Ukrainian].

HDA SBU, f. 5, op. 31, spr. 67825, t. 1: Osobova sprava Demchuka Yosypa Vasylovycha, 310 ark. [in Ukrainian].

23 travnia v administratyvnii budivli Muzei natsionalno-vyzvolnoi borotby Ternopilshchyny do vidznachennia natsionalnoho Dnia Heroiv Ukrainy vidbulos cherhove vruchennia nahorod nashchadkam Lytsariv OUN ta UPA [On May 23, in the administrative building of the Museum of the National Liberation Struggle of Ternopil Region, to celebrate the national Day of Heroes of Ukraine, another award ceremony was held for the descendants of the Knights of the OUN and UPA.]. Retrieved from: https://www.facebook.com/share/p/165FXBLMAM/ (data zvernennia 22.04.2025) [in Ukrainian].

Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti (dali: Derzharkhiv Ternopilskoi oblasti) [State Archives of Ternopil Region], f. R-3567, op. 1, spr. 266, Suspilno-politychnyi ohliad [Kamianets-Podilskoi okruhy OUN] za kviten – lypen 1946 r. 10 ark. [in Ukrainian].

Derzharkhiv Ternopilskoi oblasti [State Archives of Ternopil Region], f. R-3567, op. 1, spr. 267 Suspilno-politychnyi zvit po Kamianets-Podilskii okruzi OUN. 6 ark. [in Ukrainian].

Yosyp Demchuk «Luhovyi» – nadraionyi providnyk Vinnytskoi okruhy OUN v 1949–1951 rokakh. [Yosyp Demchuk "Lugovyi" – the regional leader of the Vinnytsia OUN district in 1949–1951] Retrieved from: https://mimh.org.ua/news/josip_demchuk_lugovij_nadrajonovij_providnik_vinnickoji_okrugi_oun_v_1949_1951_rokakh/2022-10-14-648. (data zvernennia 20.04.2025) [in Ukrainian].

Kolomiiets, I. (2010). OUN–UPA na Vinnychchyni v roky borotby za Ukrainsku Samostiinu Sobornu Derzhavu [OUN–UPA in Vinnytsia region during the years of struggle for the Ukrainian Independent Confederate State]. Lityn : Litynska raionna drukarnia, 247 s. [in Ukrainian].

Litopys UPA. Nova seriia. T. 18: Diialnist OUN ta UPA na terytorii Tsentralno-Skhidnoi ta Pivdennoi Ukrainy [Activities of the OUN and UPA in Central-Eastern and Southern Ukraine] /[red. rada: P. Sokhan (spivholova), P. Y. Potichnyi (spivholova), H. Boriak, V. Lozytskyi, R. Pyrih, Yu. Shapoval, O. Udod, S. Kokin, M. Posivnych; uporiad.: O. Pahiria, V. Ivanchenko. HAN Ukpainy. Instytyt ykpainskoi apxeohpafii ta dzhepeloznavstva im. M. C. Hpyshevskoho; Bydavnytstvo «Litopys UPA»; Haluzevyi derzhavnyi arkhiv SBU]. Kyiv; Toronto, 2011. 1160 s. [in Ukrainian].

Marchuk, I. (2011). Likvidatsiia radianskymy karalno-represyvnymy orhanamy Podilskoho kraiovoho provodu OUN (1945–1952) [The liquidation of the Podolsk regional leadership of the OUN by Soviet punitive and repressive bodies (1945–1952)]. Ukrainskyi vyzvolnyi rukh: nauk. zb. Zbirnyk 15. S. 191–214. [in Ukrainian].

Polova, Yu. (2011). Likvidatsiia Dunaievetskoho nadraionnoho provodu OUN (b) (1951 r.) [Liquidation of the Dunayevets regional branch of the OUN (b) (1951)]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriia : Istoriia*. Kyiv, Vyp. 104. S. 55–59. [in Ukrainian].

Serhiichuk, V. (2005). Ukrainskyi zdvyh: Podillia. 1939–1955 [Ukrainian upheaval: Podillia. 1939–1955]. Kyiv : Ukrainska Vydavnycha Spilka, 840 s. [in Ukrainian].

Solovei, V. (2017). Pidpilni drukarni ta skhrony OUN (b) na terytorii Kamianets-Podilskoi oblasti (1948–1951) [Underground printing houses and hideouts of the OUN (b) in the Kamianets-Podilskyi region (1948–1951)]. Eminak: naukovyi shchokvartalnyk. Kyiv – Mykolaiv. № 1 (17) (sichen – berezen). T. 4. S. 59–64. [in Ukrainian].

Yarych, V. (2020). Istorychna pamiat pro molodizhne natsionalistychne pidpillia na Podilli v povoienne desiatyrichchia cherez pryzmu dokumentiv HDA SBU [Historical memory of the youth nationalist underground in Podillia in the post-war decade through the prism of documents of the State Administrative Service of the Security Service of Ukraine]. Pamiatkoznavstvo: suchasni aspekty: materialy vseukr. nauk.-prakt. onlain-konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, m. Kamianets-Podilskyi, 15–16 travnia 2020 r. /[redkol.: V. V. Fentsur (hol. red.), L. V. Bazhenov, A. L. Hlushkovetskyi ta in.]. Kamianets-Podilskyi : TOV «Drukarnia «Ruta», S. 56–59. [in Ukrainian].

Yarych, V. (2016). Molodi bortsi Podillia za ukrainsku natsionalnu ideiu u povoienni roky [Young fighters of Podillia for the Ukrainian national idea in the post-war years]. Ukrainskyi vyzvolnyi rukh /[In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, Tsentr doslidzhen vyzvolnoho rukhu]. Lviv, Zbirnyk 21. S. 209–234. [in Ukrainian].

Yarych, V. (2022). Molodizhni orhanizatsii OUN Kamianets-Podilskoi oblasti u stratehii Ukrainskoho rukhu oporu radianskomu rezhymu [Youth organizations of the OUN of Kamianets-Podilskyi region in the strategy of the Ukrainian resistance movement to the Soviet regime]. *Humanitarni studii: istoriia ta pedahohika*. Ternopil, ZUNU. № 1 (03). S. 41–63. [in Ukrainian].

Yarych, V. (2020). Pokutynetska molodizhna hrupa ukrainskykh natsionalistiv ta yii diialnist na Podilli u pisliavoiennyi chas [Pokutinetsk Youth Group of Ukrainian Nationalists and Its Activities in Podillia in the Postwar Period]. Materialy XVI Podilskoi naukovoi istoryko-kraieznavchoi konferentsii. [Prysviachenyi 55-richchiu provedennia pershoi Podilskoi istoryko-kraieznavchoi konferentsii, 25-richchiu diialnosti Tsentru doslidzhennia istorii Podillia instytutu Istorii Ukrainy NAN Ukrainy pry K-PNU imeni Ivana Ohiienka]. Kamianets-Podilskyi: TOV “Drukarnia «Ruta”, S. 275–279. [in Ukrainian].